СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

УДК 37.022:37.075(045)
DOI https://doi.org/10.12958/1817-3764-2026-3-49-56

Бирко Надія Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри менеджменту та освітніх технологій
Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»,
м. Хмельницький, Україна.
nadiabm@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-9649-7231

Василькова Людмила Михайлівна,
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель,
директор комунального закладу загальної середньої освіти
«Ліцей № 2 Хмельницької міської ради»,
м. Хмельницький, Україна.
vasilkovalyceu2@gmail.com
https://orcid.org/0009-0008-3942-4499

Звонарьова Наталя Михайлівна,
заступник директора з навчально-методичної роботи
закладу позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості»
Нетішинської міської ради,
м. Нетішин, Хмельницька область, Україна.
nataliezvonarova@gmail.com
https://orcid.org/0009-0000-5110-4713

Старостіна Крістіна Валентинівна,
спеціаліст ІІ категорії, практичний психолог
комунального закладу загальної середньої освіти
«Ліцей № 2 Хмельницької міської ради»,
м. Хмельницький, Україна.
tanzovchiza@gmail.com
https://orcid.org/0009-0002-0857-6373

Челишева Олена Іванівна,
заступник директора з виховної роботи
закладу позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості»
Нетішинської міської ради,
м. Нетішин, Хмельницька область, Україна.
chelisheva82@gmail.com
https://orcid.org/0009-0000-8472-2657

ISSN: 1817-3764 (print)

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДЕЛІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ «ШКОЛА ТОЛЕРАНТНОСТІ»

Постановка проблеми. Формування толерантної особистості та толерантного середовища в сучасних закладах освіти в умовах війни в Україні – чи не найскладніше завдання сьогодення. Плекаючи особистість нової генерації, стримуючи біль, сльози, ненависть та агресію до ворожого загарбницького народу, педагогічні працівники експериментальних закладів освіти Хмельницької області розробили модель педагогічної системи «Школа толерантності».

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 18.05.2021р. № 545 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Науково-методичне забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності» на базі КЗЗСО «Ліцей № 2 Хмельницької міської ради» та закладу позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості» Нетішинської міської ради Хмельницької області здійснюється дослідно-експериментальна робота.

Метою дослідження визначено науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності».

Аналіз актуальних досліджень. У сучасній науці ідеї толерантності реалізуються у педагогіці співробітництва (Ш. О. Амонашвілі, В. Ф. Шаталова та ін.), толерантність як партнерство у спілкуванні, як суб'єкт-суб'єктна взаємодія (І. Д. Бех, Н. М. Бирко), формування толерантності у дітей та молоді (Л. В. Бернадська, А. С. Біджиєв, О. А. Грива, Е. І. Койкова, О. С. Рибак та ін.), створення толерантного освітнього середовища, моделі школи толерантності (В. Ляпунова, Н. Орловська, М. Капітоненко, О. Безкоровайна, О. Матієнко та ін.).

У зарубіжній психології розробки проблеми толерантності представлені у дослідженнях стресостійкості й соціальної адаптації (С. Кобейс, Р. Раге, Т. Холмс); механізмів і проявів агресії (А. Басс, Л. Берковіц, Х. Хекхаузен); національної, релігійної й расової нетерпимості, ксенофобії (Г. Айзенк, Т. Адорно, М. Боуен, Т. Нельсон); особливостей особистості, що самоактуалізується (А. Маслоу); механізмів емпатії (Е. Еріксон, К. Роджерс).

Метою статті є висвітлення результатів ІІІ формувального етапу експерименту всеукраїнського рівня, що передбачав експериментально перевірити ефективність функціонування моделі педагогічної системи «Школа толерантності».

Виклад основного матеріалу. Виконання ІІІ формувального етапу експерименту всеукраїнського рівня, передбачало реалізацію наступних завдань перед колективами-учасниками експерименту:

– впровадження авторської моделі «Школа толерантності» (Бирко, 2013; Орловська та ін., 2012);

– впровадження освітніх програм, програм гуртків, факультативів, спецкурсів, методичних рекомендацій щодо особистісного розвитку здобувача в умовах «Школи толерантності»;

– визначення ефективності освітньої діяльності авторської моделі «Школа толерантності» на основі розроблених критеріїв;

– корекція системи освітньої діяльності закладів освіти на основі розроблених критеріїв.

Експериментальна перевірка ефективності функціонування моделі педагогічної системи «Школа толерантності» в сучасних умовах передбачала створення сприятливих психолого-педагогічних умов для реалізації концепції в освітньому середовищі закладів освіти та створення стійкої системи формування толерантного освітнього середовища, яка сприятиме гармонійному розвитку здобувачів освіти (Василькова, Старостіна, 2024).

До таких умов учасниками експерименту віднесено:

– *Підвищення рівня готовності педагогів до формування толерантності у здобувачів освіти* (тренінги, семінари, вебінари, круглі столи, освітній коучинг, засідання методичної та педагогічної ради) (Бирко, 2024).

– *Емоційно-вольова готовність здобувача до рівноправного спілкування з іншими* є важливим аспектом соціалізації особистості, яка потребує використання безлічі різноманітних форм та методів роботи, які сприяють розвитку цієї якості у здобувачів (творча діяльність, ігрові, дискусійні, тренінгові форми роботи, заняття-екскурсії, зустрічі з цікавими людьми, волонтерська діяльність, бесіди, конкурси, фестивалі, диспути про права людини, на тему поваги та дискримінації по відношенню до дітей з ООП, заходи в межах програми СЕЕН «Зерна»).

– *Змістовне і науково-методичне забезпечення процесу формування толерантної особистості та толерантного середовища.* Для підготовки педагогічних працівників закладу до реалізації системи виховання толерантності здобувачів освіти розроблено та систематизовано матеріали методичних і виховних заходів (тренінгів, годин спілкування, виховних бесід, ігрових програм, проєктів, концертів, фестивалів, майстерок, збірки статей тощо), відповідно створено методичний кейс.

– *Єдність вимог закладу освіти, сім'ї та громадськості у вихованні толерантності.* Важливе місце у діяльності закладу загальної середньої освіти та позашкільного навчального закладу займає взаємодія з іншими соціальними структурами, освітніми закладами, громадськими організаціями, засобами масової інформації. А чітка система співпраці з батьківською громадськістю є запорукою успішного формування особистості дитини, її життєвих цінностей та єдності освітнього закладу та сім'ї (індивідуальні консультації, інтерактивні групові тренінги, батьківські збори, майстерки, міжнародні благодійні проєкти, мистецькі акції, благодійні концерти, аукціони, презентації, квести, благодійні ярмарки, благодійні виставки-продажі, психологічні практикуми, ігротерапія, тепле довірливе спілкування, телевізійні проєкти, благодійні шоу).

Впровадження авторської моделі «Школа толерантності» реалізовувалось в експериментальних закладах освіти визначеними та представленими в моделі шляхами реалізації педагогічної системи «Школа толерантності»:

1. Удосконалення нормативно-правового забезпечення.

В експериментальних закладах освіти упорядковано та вивчено нормативно-правові документи (Загальна декларація прав людини, 1948), які забезпечують реалізацію авторської моделі «Школа толерантності».

2. Діяльність закладів освіти в напрямі формування толерантної особистості та толерантного середовища.

Колективом ліцею № 2 Хмельницької міської ради:

– розроблено методичні матеріали для педагогів щодо формування толерантності в освітньому середовищі, ведення тематичних годин спілкування, інтерактивних занять та дискусій;

– організовано низку заходів («Тижні толерантності», флешмоби, інтерактивні воркшопи, психологічні тренінги, зустрічі з експертами з питань прав людини та соціальної інклюзії);

– здійснено науково-дослідницьку роботу із здобувачами освіти.

Колективом Будинку дитячої творчості Нетішинської міської ради Хмельницької області проведено психолого-педагогічні тренінги, семінари, вебінари, круглі столи та інші заходи.

3. Інформаційне забезпечення формування толерантної особистості та толерантного середовища.

– Створення інформаційних ресурсів. На вебсайтах експериментальних закладів освіти та сторінках у Facebook розміщується інформація про проведені тематичні заходи. Це важливо для громади та внутрішньо переміщених осіб, які мають можливість бачити та слідкувати за подіями ліцею та будинку дитячої творчості.

– Інформаційні стенди: оформлення інформаційних стендів з цитатами, корисною інформацією, що відображають принципи толерантності.

– Шкільна бібліотека. Зібрано статті, книги, що порушують питання толерантності, різноманітності культур, поваги до інших.

4. Використання технічних засобів для формування толерантної особистості та толерантного середовища.

Одним із ефективних шляхів реалізації педагогічної системи «Школа толерантності» є використання технічних засобів. Їх застосування сприяє створенню сучасного, цікавого та доступного освітнього середовища, яке сприяє формуванню толерантної особистості. Перевагами використання технічних засобів є візуалізація та наочність: технічні засоби, такі як мультимедійні презентації, відеоролики (створені педагогами та здобувачами), інтерактивні дошки, дозволяють зробити навчальний матеріал більш наочним та зрозумілим для здобувачів, це робить навчання більш цікавим та захоплюючим для здобувачів, що сприяє підвищенню їх мотивації до навчання. Використання технічних засобів сприяє розвитку у здобувачів інформаційно-комунікаційної компетентності, яка є важливою для успіху в сучасному світі.

Впровадження освітніх програм, програм гуртків, факультативів, спецкурсів, методичних рекомендацій щодо особистісного розвитку здобувача в умовах «Школи толерантності» в закладі загальної середньої освіти «Ліцей №2 Хмельницької міської ради» реалізовувались через основні напрями діяльності: *освітні програми* – інтеграція теми толерантності в освітній процес, зокрема через уроки з основ здоров'я, української та зарубіжної літератури, історії та інших інтегрованих дисциплін; *гуртки* – створено тематичні гуртки, «Дебати» для розвитку критичного мислення, психологічний «Вчимося жити разом» для самодослідження та самовираження через творчість; *факультативи* – запроваджено факультативні заняття на курсах «Основи сім'ї» та «Основи професійного самовираження», присвячені емпатії, ненасильницькому спілкуванню, медіації конфліктів та розвитку соціально-емоційного інтелекту.

На базі закладу позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості»: працює *гурток* «Толерантність – шлях до порозуміння» за адаптованою програмою; проведено місячник взаємовідвідувань гурткових занять та виховних заходів, в ході яких педагоги застосовували методи, творчі підходи, які сприяли вирішенню педагогічних ситуацій, розвитку критичного мислення вихованців, реалізації принципів толерантності на основі активної взаємодії; щорічно проводяться виховні заходи в рамках Тижня толерантності, Тижня благодійності, тижнів національно-патріотичного виховання, місячників добрих справ, правових знань, всеукраїнської акції «16 днів без насилля», Всесвітнього дня доброти, Всесвітнього дня дитини, Міжнародного дня волонтерів, Міжнародного дня миру, Міжнародного дня осіб похилого віку, Міжнародного дня людей з інвалідністю, Всесвітнього дня порозуміння з ВІЛ-інфікованими, Дня Європи, Дня слов'янської писемності і культури тощо.

З метою виявлення рівня сформованості толерантності в учасників освітнього процесу закладу, визначення рівня толерантного середовища в експериментальних закладах освіти здійснено відповідне діагностування здобувачів, їх батьків та педагогів.

У порівнянні із ІІ етапом експерименту показник високого рівня толерантності підвищився в усіх категоріях учасників освітнього процесу (див. Рис. 1).

Результати дослідження учасників освітнього процесу закладу позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості» показали середній рівень сформованості толерантності:

– Вихованцям притаманні достатні знання про толерантність; часткове усвідомлення існування меж толерантності. Вони характеризуються середнім рівнем розвитку емпатії; ситуативним прагненням щодо набуття якостей толерантної особистості; прагненням до діалогічного спілкування; намагаються виявляти гуманність, терпимість, доброзичливість, чуйність; не завжди спроможні контролювати вияв негативних емоцій; у більшості випадків намагаються співпрацювати та вступати в діалогічне спілкування.

– Для батьків характерне поєднання як толерантних, так інтолерантних рис. Це означає різні рівні прояву толерантності в залежності від соціальних ситуацій. Основними факторами, які вплинули на рівні толерантності опитаних респондентів, можна вважати зміну ставлення до громадян країни-агресора, стресові ситуації у зв'язку з воєнним станом, наслідки воєнної агресії рф.

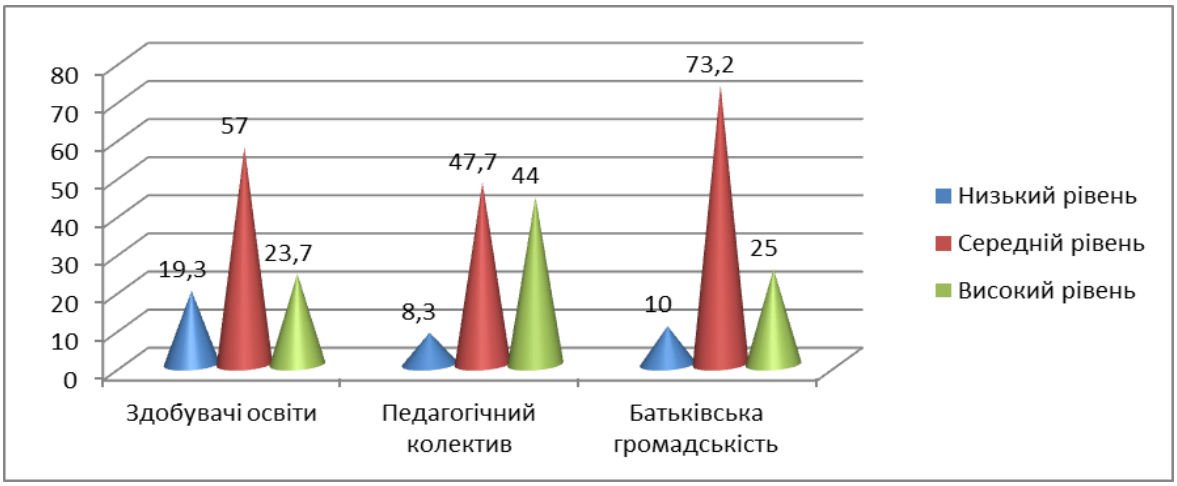

Рис. 1. Загальний показник толерантності учасників освітнього процесу

– Педагоги закладу на достатньому рівні аналізують і прогнозують основні результати власної професійної і комунікативної діяльності, вміють створювати та підтримувати толерантне освітнє середовище, створюють умови для взаємодії, співпраці, діалогу між вихованцями; планують види діяльності, спрямовані на кожного гуртківця, що дає можливість почуватися визнаним, необхідним.

За результатами діагностування КЗЗСО «Ліцей № 2 Хмельницької міської ради» після завершення формувального етапу експериментальної роботи сформовано наступні висновки:

1. Загальний рівень задоволеності освітнім середовищем значно зріс серед усіх груп респондентів, що свідчить про ефективність реалізованих заходів у межах формувального етапу експерименту.

2. Відчуття безпеки в освітньому середовищі суттєво покращилося, що зумовлено посиленням охорони, проведенням профілактичних заходів і покращенням фізичного середовища школи.

3. Рівень задоволеності облаштуванням навчальних кабінетів, температурним режимом та чистотою значно покращився, що свідчить про позитивні зміни у комфорті навчального середовища.

4. Якість організації харчування значно покращилася, що підтверджується збільшенням позитивних оцінок серед учнів, батьків і педагогів.

5. Підвищення рівня безпеки життєдіяльності та охорони праці вказує на покращення організації профілактичних заходів та інформаційної роботи серед учасників освітнього процесу.

Загальні результати моніторингу наступні (див. Рис. 2):

– Підвищення рівня обізнаності учнів щодо принципів толерантності – з 45% до 82%.

– Зростання залученості учнів у тематичні заходи (гуртки, тренінги, факультативи) – з 30% до 68%.

– Зменшення кількості конфліктних ситуацій, пов'язаних із непорозумінням та дискримінацією – на 40%.

– Збільшення кількості педагогів, які використовують методи формування толерантності на уроках – з 55% до 90%.

– Підвищення рівня соціальної згуртованості серед учнів – з 50% до 85%.

Результати формувального етапу експерименту підтверджують ефективність впроваджених заходів і сприяють подальшому вдосконаленню освітнього середовища закладу.

На основі розроблених критеріїв було проведено корекцію системи освітньої діяльності КЗЗСО «Ліцею №2 ХМР», що дозволило вдосконалити методи впровадження толерантності в освітньому середовищі. Аналіз результатів ІІІ етапу експерименту дав змогу скоригувати навчальні програми, розширити інтеграцію толерантного підходу у викладання предметів

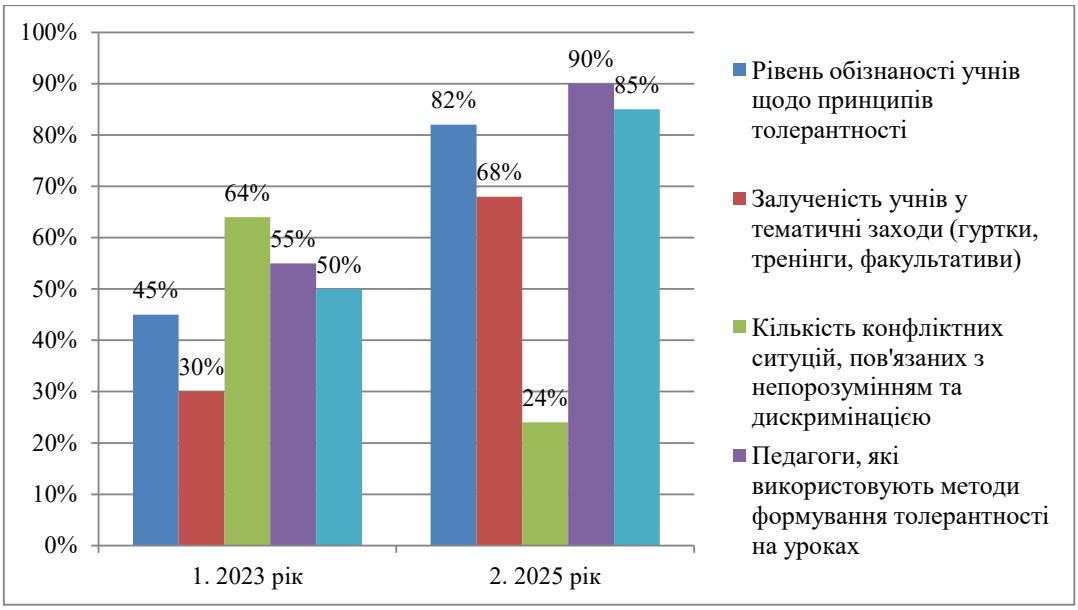

Рис. 2. Результати моніторингу ефективності освітньої діяльності

та підсилити роль виховних заходів. Основні напрями корекції:

Оптимізація освітніх програм – оновлення змісту предметів із включенням тематики соціальної відповідальності, ненасильницького спілкування та культурної різноманітності;

Удосконалення виховної роботи – розширення програми тренінгів з розвитку емоційного інтелекту, впровадження нових інтерактивних форм виховання (форум-театри, дебати, рольові ігри);

Розширення професійного розвитку педагогів – проведення семінарів і майстер-класів щодо формування толерантного освітнього середовища;

Підвищення рівня учнівської активності – створення ініціативних груп, які будуть займатися розвитком шкільної культури толерантності.

Планування роботи на наступний навчальний рік передбачає:

– поглиблення співпраці з партнерами – залучення експертів із соціальної психології та правозахисних організацій;

– моніторинг результативності – проведення регулярних соціометричних та психологічних досліджень для оцінки динаміки змін;

– запровадження нових форм роботи – розвиток менторських програм, тематичних проєктних тижнів та волонтерських ініціатив.

Ці заходи сприятимуть подальшій інтеграції толерантності в освітній процес та забезпечать сталість позитивних змін у навчальному закладі.

З метою удосконалення системи освітньої діяльності Будинку дитячої творчості м. Нетішин, для досягнення більшої ефективності у формуванні толерантного середовища та толерантної особистості було внесено наступні корекційні зміни:

– визначено пріоритетні цінності закладу позашкільної освіти;

– внесено зміни у планування методичної роботи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питання толерантного виховання;

– керівниками гуртків внесено корективи в організацію змісту та форм освітньої роботи;

– зміни у Річному плані закладу позашкільної освіти: додано розділ «План заходів щодо формування толерантної особистості та толерантного середовища в рамках експерименту;

– при плануванні основну увагу спрямовано на організацію виховних масових заходів та практичних форм виховної роботи із залученням представників з числа учасників освітнього процесу (вихованці, батьки, педагоги) та громадськості.

Висновки. Отже, розроблена і апробована Модель педагогічної системи «Школа

толерантності» є динамічною системою, яка постійно розвивається та вдосконалюється. Її ефективність залежить від професіоналізму педагогічного колективу, активної участі здобувачів освіти та підтримки батьків, які є активними партнерами освітніх закладів, де навчаються їхні діти. Отримані емпіричні дані доводять доцільність подальшого впровадження, масштабування та поширення Моделі педагогічної системи «Школа толерантності» в освітньому просторі України, з урахуванням сучасних соціальних викликів і потреб розвитку особистості в умовах сьогодення.

Література

1. Бирко Н. М. Педагогічна майстерня формування толерантності сучасного громадянина: методичний посібник. Хмельницький: ХГПА, 2013. 184с.

2. Бирко Н. М. Професійна підготовка вчителя в умовах воєнного стану засобами педагогіки толерантності. *Нові технології навчання.* 2024. № 98. С. 8–15. DOI: https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.01

3. Василькова Л., Старостіна К. Психологічні аспекти впровадження авторської моделі «Школи толерантності» в закладах загальної середньої освіти. *Формування особистості сучасного фахівця як суб'єкта самотворення в умовах освітнього простору: матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих науковців (м. Хмельницький, 28 листопада 2024)*. Хмельницький, 2024. С. 34–37.

4. Загальна декларація прав людини (прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.). URL: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1948(12)10.oon.php

5. Орловська Н. М., Осатюк Н. А., Томчишина Т. П., Шенгілевич С. Г. Школа толерантності: шлях до формування толерантного суспільства : навчально-методичний посібник. Чернівці–Київ: Букрек, 2012. 504 с.

References

1. Byrko, N. M. (2013). Pedahohichna maisternia formuvannia tolerantnosti suchasnoho hromadianyna [Pedagogical workshop for the formation of tolerance of a modern citizen]. Khmelnytsky: KhGPA [in Ukrainian].

2. Byrko, N. M. (2024). Profesiina pidhotovka vchytelia v umovakh voiennoho stanu zasobamy pedahohiky tolerantnosti [Professional training of a teacher in the conditions of martial law by means of pedagogy of tolerance]. *Novi tekhnolohii navchannia – New learning technologies, (98),* 8–15. DOI: https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.01 [in Ukrainian].

3. Vasilkova, L., & Starostina, K. (2024). Psykholohichni aspekty vprovadzhennia avtorskoi modeli "Shkoly tolerantnosti" v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Psychological aspects of implementing the author's model "School of Tolerance" in secondary education institutions]. *Formuvannia osobystosti suchasnoho fakhivtsia yak subiekta samotvorennia v umovakh osvitnoho prostoru – Formation of the personality of a modern specialist as a subject of self-creation in the conditions of the educational space.* (pp. 34–37). Khmelnytskyi [in Ukrainian].

4. Zahalna deklaratsiia prav liudyny (pryiniata i proholoshena Heneralnoiu Asambleieiu OON 10 hrudnia 1948 r.) [Universal Declaration of Human Rights (adopted and proclaimed by the UN General Assembly on December 10, 1948)]. (1948). Retrieved from http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1948(12)10.oon.php [in Ukrainian].

5. Orlovska, N. M., Osatiuk, N. A., Tomchyshyna, T. P., & Shenhilevych, S. H. (2012). Shkola tolerantnosti: shliakh do formuvannia tolerantnoho suspilstva [School of Tolerance: the Way to Form a Tolerant Society]. Chernivtsi-Kyiv: Bukrek [in Ukrainian].

Бирко Н. М., Василькова Л. М., Звонарьова Н. М., Старостіна К. В., Челишева О. І. Експериментальна перевірка ефективності функціонування моделі педагогічної системи «Школа толерантності»

У статті представлені результати ІІІ формувального етапу експерименту всеукраїнського рівня «Науково-методичне забезпечення реалізації авторської моделі "Школа толерантності"». Визначено, що розроблена та апробована Модель педагогічної системи «Школа толерантності» є динамічною системою, яка постійно розвивається та вдосконалюється. Її ефективність залежить від професіоналізму педагогічного колективу, активної участі здобувачів освіти та підтримки батьків. Експериментальна перевірка ефективності функціонування моделі педагогічної системи «Школа толерантності» передбачала створення сприятливих психолого-педагогічних умов: підвищення рівня готовності педагогів до формування толерантності у здобувачів освіти; емоційно-вольова готовність здобувача до рівноправного спілкування з іншими; змістовне і науково-

методичне забезпечення процесу формування толерантної особистості та толерантного середовища; єдність вимог закладу освіти, сім'ї та громадськості у вихованні толерантності.

Впровадження авторської моделі «Школа толерантності» здійснювалось шляхами реалізації: удосконалення нормативно-правового забезпечення; діяльності закладів освіти в напрямі формування толерантної особистості та толерантного середовища; інформаційного забезпечення формування толерантної особистості та толерантного середовища, використання технічних засобів для формування толерантної особистості та толерантного середовища.

Отримані емпіричні дані доводять доцільність подальшого впровадження, масштабування та поширення Моделі педагогічної системи «Школа толерантності» в освітньому просторі України, з урахуванням сучасних соціальних викликів і потреб розвитку особистості в умовах сьогодення.

Ключові слова: толерантність, толерантна особистість, толерантне середовище, здобувачі освіти, заклади освіти, концепція, модель.

Byrko N. M., Vasilkova L. M., Zvonareva N. M., Starostina K. V., Chelysheva O. I. Experimental verification of the effectiveness of the functioning of the model of the pedagogical system "School of Tolerance"

The article presents the results of the third (formative) stage of the all-Ukrainian-level experiment titled "Scientific and Methodological Support for the Implementation of the 'School of Tolerance' Model." It is determined that the developed and piloted "School of Tolerance" pedagogical system model is a dynamic system that undergoes continuous development and improvement. Its effectiveness depends on the professionalism of the teaching staff, the active participation of learners, and parental support. The experimental verification of the "School of Tolerance" pedagogical system model's effectiveness involved creating favorable psychological and pedagogical conditions: enhancing educators' readiness to foster tolerance in learners; ensuring learners' emotional and volitional readiness for equitable interaction with others; providing the substantive and methodological framework for cultivating a tolerant personality and a tolerant environment; and aligning the expectations of the educational institution, the family, and the community regarding the fostering of tolerance.

The implementation of the proprietary "School of Tolerance" model was carried out through the following measures: improving the regulatory and legal framework; fostering a tolerant personality and a tolerant environment within educational institutions; providing information support for this process; and utilizing technical tools to cultivate a tolerant personality and environment.

The empirical data obtained demonstrate the advisability of further implementing, scaling, and disseminating the "School of Tolerance" pedagogical system model within Ukraine's educational landscape, taking into account contemporary social challenges and the needs of personal development in the current context.

Key words: tolerance, tolerant personality, tolerant environment, education seekers, educational institutions, concept, model.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 06.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.10.2026